

Dorota Stankiewicz*

Wybrane unijne systemy jakości produktów rolnych

Selected EU quality systems for agricultural products: The article provides an overview of the EU quality schemes for agricultural products such as organic farming and regional and traditional production. The first section covers the role and benefits of organic farming in the EU. It also presents regulations on such production, its scope and volume, value of retail sales and consumption of organic food per capita. The second section focuses on the issue of regional and traditional products. The author discusses regulations, role and scope of EU certification schemes (Protected Designation of Origin, Protected Geographical Indication and Traditional Speciality Guaranteed) and sales value of such products. The final section examines prospects of organic agriculture and certification schemes of regional and traditional products.

Słowa kluczowe: *jakość żywności, rolnictwo ekologiczne, produkty regionalne i tradycyjne, Unia Europejska*

Keywords: *food quality, organic agriculture, regional and traditional products, European Union*

* Doktor inż. nauk rolniczych, specjalista ds. systemu gospodarczego BAS;
e-mail: dorota.stankiewicz@sejm.gov.pl

Wstęp

W sektorze rolno-spożywczym Unii Europejskiej wzrasta znaczenie produkcji wysokiej jakości. Sprzyja temu postawa konsumentów unijnych, coraz powszechniej oceniających żywność pod kątem jej dietetycznych i prozdrowotnych właściwości. Wspieranie produkcji takiej żywności stanowi ważny element wspólnej polityki rolnej.

Do najważniejszych unijnych systemów wspierających wytwarzanie i propagujących konsumpcję wysokiej jakości żywności zaliczane są¹:

- produkcja ekologiczna w rozumieniu rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 z 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylającego rozporządzenie (EWG) nr 2092/91,
- System Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych oraz System Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności w rozumieniu rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych.

Celem niniejszego opracowania jest: przedstawienie unijnych podstaw prawnych i głównych zasad prowadzenia ekologicznej produkcji rolniczej, a także wytwarzania produktów regionalnych i tradycyjnych oraz analiza znaczenia i skali rolniczej produkcji ekologicznej oraz produkcji żywności regionalnej i tradycyjnej w UE².

W pierwszej części opracowania skupiono się na zagadnieniach dotyczących rolnictwa ekologicznego. Omówiono walory odżywcze produktów ekologicznych i znaczenie rolnictwa ekologicznego w rozwoju obszarów wiejskich, regulacje prawne oraz skalę rolniczej produkcji ekologicznej w UE (w tym w Polsce), z uwzględnieniem rozmiarów sprzedaży detalicznej i opinii konsumentów.

W drugiej części przeanalizowano kwestie związane z rynkiem produktów regionalnych i tradycyjnych (znaczenie, podstawowe regulacje prawne, liczba unijnych produktów zarejestrowanych w UE, szacunkowa skala sprzedaży, postawy konsumentów). W obu częściach przedstawiono również zasady unijnego wsparcia dla omawianych kierunków produkcji.

Rolnictwo ekologiczne

Rolnicza produkcja ekologiczna łączy najkorzystniejsze dla środowiska praktyki, wysoki stopień różnorodności biologicznej, ochronę zasobów naturalnych, stosowanie wysokich standardów dotyczących dobrostanu

¹ Informacja Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, „Aktualna sytuacja w sektorze polskiego pszczelarstwa”, Warszawa, lipiec 2016 r.

² Niniejsze opracowanie nie obejmuje systemu ochrony nazw pochodzenia i oznaczeń geograficznych wyrobów winiarskich w rozumieniu rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólną organizację rynków produktów rolnych.

zwierząt i metodę produkcji odpowiadającą wymaganiom niektórych konsumentów preferujących wyroby wytwarzane przy użyciu substancji naturalnych i naturalnych procesów³.

Wysokie walory żywieniowe produktów rolnictwa ekologicznego znajdują swoje potwierdzenie w licznych badaniach naukowych. Wynika z nich, że ekologiczne surowce i produkty roślinne zawierają w stosunku do surowców konwencjonalnych od 18 do 69% więcej ważnych przeciwutleniaczy, takich jak polifenole, średnio o 48% mniej toksycznego kadmu oraz o 30% mniej azotanów i o 87% mniej azotynów⁴. Istnieją również wyraźne różnice między ekologicznym i nieekologicznym mlekiem i mięsem. Z przeglądu badań naukowych wynika, że w porównaniu z odpowiednimi produktami konwencjonalnymi:

- mleko i mięso ekologiczne zawierają około 50% więcej pożytecznych kwasów omega-3,
- ekologiczne mięso charakteryzuje się obniżoną zawartością dwóch nasyconych kwasów tłuszczowych (mirystynowego i palmitynowego), których spożywanie wiąże się ze zwiększonym ryzykiem zachorowania na choroby układu sercowo-naczyniowego,
- mleko ekologiczne zawiera więcej żelaza, witaminy E, niektórych karotenoidów i sprzężonego kwasu linolowego (CLA)⁵.

Należy również zauważyć, że ekologiczna metoda produkcji pełni podwójną funkcję społeczną: z jednej strony dostarcza towarów na specyficzny rynek kształtowany przez popyt na produkty ekologiczne, a z drugiej strony jest działaniem w interesie publicznym, ponieważ przyczynia się do ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt i rozwoju obszarów wiej-

³ Według preambuły do rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007.

⁴ Przegląd dotyczył ogółem 343 doniesień naukowych, za: M. Baranski i in., *Higher antioxidant and lower cadmium concentrations and lower incidence of pesticide residues in organically grown crops: a systematic literature review and meta-analysis*, „British Journal of Nutrition” 2014, nr 112, s. 794–811; oraz *New study finds significant differences between organic and non-organic crops*, <http://research.ncl.ac.uk> [dostęp: 20 lipca 2016 r.].

⁵ Przeglądy dotyczyły 196 (mleko) i 67 (mięso) publikacji naukowych, za: D. Średnicka-Tober i in., *Higher PUFA and omega-3 PUFA, CLA, a-tocopherol and iron, but lower iodine and selenium concentrations in organic bovine milk: A systematic literature review and meta- and redundancy analysis*, „British Journal of Nutrition” 2016, nr 115, s. 1043–1060; *eadem* i in., *Composition differences between organic and conventional meat; a systematic literature review and meta-analysis*, „British Journal of Nutrition” 2016, nr 115, s. 994–1011; oraz *Naukowcy z SGGW opublikowali w British Journal of Nutrition nowe badania nad ekologicznym mięsem i mlekiem* <http://www.ppr.pl> [dostęp: 20 lipca 2016 r.].

skich⁶. Z tych też względów zainteresowanie produkcją ekologiczną nie wynika jedynie z wzrostu popytu na takie produkty ze strony relatywnie zamożnych konsumentów z UE i USA, zainteresowanych spożywaniem żywności wpływającej korzystnie na zdrowie i prawidłowy rozwój organizmu. Rolnictwo ekologiczne stanowi bowiem dla drobnych gospodarstw rolnych często jedyną szansę utrzymania i rozwoju, a z uwagi na swoją pracochłonność przyczynia się do zwalczania bezrobocia na wsi. Sprzyja również ochronie gleb przed wyjałowieniem i degradacją (chroni zatem „warsztat pracy” rolnika), a ponadto pozytywnie wpływa na samozaopatrzenie gospodarstw oraz na rozwój lokalnych rynków. Te dodatkowe aspekty są szczególnie, choć nie jedynie, ważne w przypadku regionów uboższych, w tym – krajów trzeciego świata.

Podstawowe unijne i polskie regulacje prawne

Najważniejsze wspólnotowe regulacje prawne dotyczące rolniczej produkcji ekologicznej to⁷:

- rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91,
- rozporządzenie Komisji (WE) nr 889/2008 z 5 września 2008 r. ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych w odniesieniu do produkcji ekologicznej, znakowania i kontroli,
- rozporządzenie Komisji (WE) nr 1235/2008 z 8 grudnia 2008 r. ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 w odniesieniu do ustaleń dotyczących przywozu produktów ekologicznych z krajów trzecich.

Podstawowe przepisy krajowe zawarte są w ustawie z 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz.U. 2015, poz. 497, ze zm.) oraz w rozporządzeniach wydanych na jej podstawie. Ustawa ta określa zadania oraz właściwość organów administracji publicznej i jednostek organizacyjnych w rolnictwie ekologicznym w zakresie wykonania przepisów rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 oraz przepisów UE wydanych w trybie przepisów tego rozporządzenia.

⁶ Według preambuły do rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007.

⁷ Za: *Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2013–2014*, Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa 2015; Rolnictwo ekologiczne, <http://www.minrol.gov.pl> [dostęp: 18 lipca 2015 r.].

W Polsce, podobnie jak w większości państw UE, zadania kontrolne w zakresie rolnictwa ekologicznego zostały przekazane jednostkom certyfikującym⁸. Za upoważnianie jednostek certyfikujących do przeprowadzania kontroli oraz wydawania i cofania certyfikatów w zakresie rolnictwa ekologicznego odpowiedzialny jest Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Minister ten określa również, w drodze rozporządzenia, warunki produkcji ekologicznej, w zakresie pozostawionym przez przepisy unijne do określenia przez państwo członkowskie. Za sprawowanie nadzoru nad jednostkami certyfikującymi i nadzoru nad produkcją ekologiczną odpowiada Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. Organem akredytującym jednostki certyfikujące jest Polskie Centrum Akredytacji.

Należy podkreślić, że w rolnictwie ekologicznym kontrola, przeprowadzana przez upoważnioną jednostkę certyfikującą, dotyczy sposobu produkcji, nie oznacza natomiast analizy produktu końcowego. Produkty rolnictwa ekologicznego podlegają oczywiście ogólnym przepisom prawa żywnościowego, ale ekologiczna metoda produkcji jest wniesieniem „wartości dodatkowej” i podlega opisanej w niniejszym opracowaniu kontroli sposobu produkcji⁹.

Główne zasady ekologicznej produkcji rolnej

Rolnicza produkcja ekologiczna prowadzona jest przy wykorzystaniu naturalnych, organicznych nawozów oraz środków ochrony roślin. Stosowanie chemicznych czynników wpływających na plon jest ograniczone do minimum.

Do ekologicznej produkcji roślinnej¹⁰ stosuje się następujące zasady:

- stosowane są takie praktyki uprawy, które przyczyniają się do utrzymania lub zwiększenia ilości substancji organicznych w glebie, zwiększają jej stabilność i różnorodność biologiczną oraz zapobiegają zagęszczaniu i erozji gleby,
- żywność i aktywność biologiczna gleby jest utrzymywana i zwiększana przez stosowanie wieloletniego płodozmianu, z wykorzystaniem roślin motylkowatych i innych roślin na nawóz zielony, a także obornika lub substancji organicznej, najlepiej przekompostowanego, pochodzącego z produkcji ekologicznej,
- nie stosuje się mineralnych nawozów azotowych,

⁸ *Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2013–2014, op. cit.*

⁹ *Za: Kontrola produkcji/certyfikacja produktów*, <http://www.agrobiotest.pl> [dostęp: 29 września 2016 r.].

¹⁰ Artykuł 12 rozporządzenia nr 834/2007.

- zapobieganie szkodom wyrządzanym przez szkodniki, choroby i chwasty polega przede wszystkim na ochronie ich naturalnych wrogów, doborze gatunków i odmian, stosowaniu płodozmianu, odpowiednich technik uprawy i zabiegów termicznych,
- do wytwarzania produktów innych niż nasiona i wegetatywny materiał rozmnożeniowy stosuje się wyłącznie nasiona oraz materiał rozmnożeniowy wyprodukowany metodami ekologicznymi.

Nawozy mineralne i środki poprawiające właściwości gleby mogą być stosowane tylko wówczas, jeżeli zostały dopuszczone do stosowania w produkcji ekologicznej zgodnie z przepisami rozporządzeń 834/2007 i 889/2008. Do stosowania jako nawozy¹¹ w rolnictwie ekologicznym dopuszczone są, m.in. obornik, płynne odchody zwierzęce, przekompostowana lub sfermentowana mieszanina odpadów z gospodarstw domowych lub resztek substancji roślinnych, mączka kostna, torf i guano. Można też stosować niektóre minerały, takie jak np. drobno mielony fosfat, fosforan glinowo-wapniowy, siarczan potasu, węglan wapnia (w postaci mielonego wapnia), siarczan magnezowy (kizeryt)¹².

W przypadku stwierdzonego zagrożenia uprawy dozwolone jest wyłącznie stosowanie środków ochrony roślin dopuszczonych do stosowania w produkcji ekologicznej zgodnie z rozporządzeniami nr 834/2007 i 889/2008. Jako środki ochrony roślin dopuszczone są¹³ niektóre substancje pochodzenia roślinnego lub zwierzęcego (np. wosk pszczeli, oleje roślinne, substancje owadobójcze, takie jak pyretryny uzyskiwane ze złocienia dalmatyńskiego, krzemian glinu, czyli kaolin, niektóre grzybobójcze związki miedzi)¹⁴.

W ekologicznej produkcji zwierzęcej¹⁵ należy przyjąć taką łączną obсадę zwierząt, aby nie przekroczyć rocznego limitu 170 kg azotu na hektar

¹¹ Załącznik I do rozporządzenia Komisji (WE) 889/2008.

¹² Istnieją też dodatkowe ograniczenia; przykładowo – obornik i płynne odchody zwierzęce nie mogą pochodzić z chowu przemysłowego, płynne odchody zwierzęce mogą być używane po kontrolowanej fermentacji lub po odpowiednim rozcieńczeniu, zawartość kadmu w fosfacie lub w fosforanie glinowo-wapniowym nie może być wyższa niż 90 mg/kg P₂O₅, węglan wapnia oraz siarczan magnezowy mają być wyłącznie pochodzenia naturalnego, itd.

¹³ Załącznik II do rozporządzenia Komisji (WE) 889/2008.

¹⁴ Istnieją też dodatkowe ograniczenia, przykładowo: wosk pszczeli może być stosowany wyłącznie jako maść ogrodnicza/chroniąca rany, związki miedzi – w dawce maksymalnie do 6 kg miedzi na hektar rocznie, itd.

¹⁵ Zasady ekologicznej produkcji zwierzęcej – wg rozporządzenia Komisji (WE) nr 889/2008.

użytków rolnych, a prowadzenie produkcji zwierzęcej bez gruntów rolnych jest zabronione. Dużą wagę przywiązuje się do zapewniania zwierzętom warunków bytowania jak najbardziej zbliżonych do naturalnych. W pomieszczeniach dla zwierząt mają znajdować się obszerne, suche miejsca do leżenia wyłożone ściółką¹⁶. Zabronione jest trzymanie prosiąt i drobiu w klatkach. Zwierzęta roślinożerne muszą mieć zapewniony dostęp do pastwisk. Wybiegi dla trzody chlewnej muszą umożliwiać trzodzie załatwianie potrzeb i rycie. Drób musi mieć dostęp do terenów na wolnym powietrzu przynajmniej przez jedną trzecią życia, przy czym ptactwo wodne – dostęp do strumienia lub sadzawki.

Zwierzęta mają być karmione paszą ekologiczną, przy czym w przypadku zwierząt roślinożernych (z wyjątkiem corocznego okresu, gdy zwierzęta są na sezonowym wypasie), przynajmniej 60% paszy ma pochodzić z gospodarstwa rolnego utrzymującego te zwierzęta, a w przypadku świń i drobiu – przynajmniej 20% (jeżeli nie jest możliwe zapewnienie wymienionych procentowych udziałów pasz z własnego gospodarstwa, dopuszczalne jest stosowanie pasz ekologicznych z innych gospodarstw z danego regionu). Wszystkie młode ssaki należy karmić naturalnym mlekiem, najlepiej mlekiem matki (okresy karmienia dla poszczególnych gatunków zwierząt wskazane są w rozporządzeniu 889/2008).

Zabronione jest wymuszone karmienie zwierząt, jak również chów w warunkach, które mogą prowadzić do anemii. Dopuszczane są komponenty paszy, które nie pochodzą z produkcji ekologicznej, ale w ściśle określonych rodzajach i ilościach.

Zabronione jest również rutynowe wykonywanie takich działań, jak np. przycinanie ogona, piłowanie zębów, usuwanie rogów. Niektóre z tych czynności mogą jednak być dopuszczone ze względów bezpieczeństwa lub w celu poprawy zdrowia, dobrostanu lub higieny zwierząt. Cierpienie zwierząt należy ograniczyć do minimum (np. przez zastosowanie odpowiedniego znieczulenia). Jeżeli mimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt¹⁷, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia. Leki roślinne i produkty homeopatyczne, pierwiastki śladowe oraz produkty wymienione w sekcji 1 załącznika V do rozporządzenia nr 889/2008 (czyli dodatki mineralne, przykładowo: wapienne muszle morskie, gluko-

¹⁶ Minimalne powierzchnie oraz inne właściwości pomieszczeń i otwartych wybiegów oraz budynków dla różnych gatunków oraz kategorii zwierząt określono w załączniku III do rozporządzenia 889/2008.

¹⁷ Środki te określono w art. 14 ust. 1 lit. e ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007.

nian wapnia, siarczan magnezu, fosforan magnezu, chlorek sodu) i w sekcji 3 załącznika VI (witaminy i prowitaminy), mają pierwszeństwo przed syntetycznymi alopacyjnymi weterynaryjnymi produktami leczniczymi lub antybiotykami (oczywiście przy założeniu, że ich działanie terapeutyczne jest skuteczne dla danego gatunku zwierząt). Jeżeli jednak te „mające pierwszeństwo” środki okażą się nieskuteczne, to dopuszczalne jest zastosowanie syntetycznych alopacyjnych weterynaryjnych produktów leczniczych lub antybiotyków¹⁸.

Zgodnie z art. 57 rozporządzenia nr 889/2008 unijne logo produkcji ekologicznej (rysunek 1) stosuje się do celów oznakowania jedynie wtedy, gdy dany produkt został wyprodukowany zgodnie z wyżej omówionymi wymogami.

Rysunek 1. Unijne logo rolnictwa ekologicznego

Skala rolniczej produkcji ekologicznej w państwach UE, w tym w Polsce

W skali całej UE na wsparcie rolnictwa ekologicznego w latach 2014–2020 ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) przeznaczono 6,29 mld euro, czyli 6,4% ogółu wydatków z tego Funduszu na rozwój wsi (98,96 mld euro)¹⁹.

Rosnące zainteresowanie rolniczą produkcją ekologiczną znajduje swoje odzwierciedlenie w skali upraw (tabela 1).

W roku 2014 powierzchnia upraw ekologicznych na świecie wyniosła 43,7 mln ha. Powierzchnia ta stanowiła na pozór niewiele, bo tylko 1,0% całkowitej powierzchni światowych użytków rolnych, jednakże w stosunku do roku 2005 wzrosła o 49,5%. Powierzchnia upraw ekologicznych w UE-28

¹⁸ Stosowanie witamin i prowitamin oraz antybiotyków uzależnione jest ponadto od wielu dodatkowych warunków, wskazanych w rozporządzeniu nr 889/2008.

¹⁹ *Organic in Europe. Prospects and developments 2016*, IFOAM EU-Group, 2016.

Tabela 1. Liczba ekologicznych producentów rolnych, powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w roku 2014 oraz wzrost tej powierzchni w latach 2005–2014

Wyszczególnienie	Liczba ekologicznych producentów rolnych w 2014 r. (w tys.)	Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w 2014 r.		Wzrost powierzchni ekologicznych użytków rolnych w latach 2005–2014 (w %)
		w tys. ha	Udział w % w użytkach rolnych ogółem (w danym regionie lub kraju)	
Świat,	2 260,4	43 662,4	1,0	49,5
w tym EU-28	257,5	10 250,7	5,7	59,5
UE-15	195,0	7 832,8	6,1	44,0
– Austria	22,2	525,5	19,4	9,5
– Belgia	1,6	66,7	4,9	190,1
– Dania	2,6	165,8	6,3	23,6
– Finlandia	4,2	212,7	9,4	44,1
– Francja	26,5	1 118,8	4,1	103,2
– Niemcy	23,4	1 047,6	6,3	29,8
– Grecja	20,2	256,1	3,1	-11,3
– Irlandia	1,3	51,9	1,3	47,1
– Włochy	48,7	1 387,9	10,8	29,8
– Luksemburg	0,08	4,5	3,4	38,5
– Holandia	1,7	49,2	2,5	0,8
– Portugalia	3,0	212,3	6,3	b.d.
– Hiszpania	30,6	1 710,5	6,9	111,8
– Szwecja	5,4	501,8	16,4	125,3
– Wielka Brytania	3,5	521,5	3,0	-14,4
UE-13	62,5	2 417,9	4,7	144,7
– Bułgaria	3,9	74,4	2,4	2 957,2
– Chorwacja	2,2	50,1	3,8	1 502,2
– Cypr	0,7	3,9	2,7	128,9
– Czechy	3,9	472,7	11,1	85,4
– Estonia	1,5	155,6	16,2	160,4
– Węgry	1,7	124,8	2,7	-2,9
– Łotwa	3,5	203,4	11,2	95,2
– Litwa	2,4	164,4	5,7	154,7
– Malta	0,01	0,03	0,3	139,8
– Polska	24,8	657,9	4,3*	305,2
– Rumunia	14,2	289,3	2,1	211,8
– Słowacja	0,4	180,3	9,5	99,9
– Słowenia	3,3	41,2	8,9	75,5

* Według danych polskich odsetek ten wyniósł 4,5%, *Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2013–2014*, Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa 2015.

Źródło: *Organic in Europe. Prospects and developments 2016*, IFOAM EU-Group, 2016.

stanowiła 23,5% powierzchni tych upraw na świecie, wyniosła 10,3 mln ha (5,7% całkowitego areału użytków rolnych w UE) i zwiększyła się o 59,5% w stosunku do roku 2005.

Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych zwiększyła się w większości państw UE-28 (z wyjątkiem Grecji, Wlk. Brytanii i Węgier). Wśród państw UE-15, cechujących się największym wzrostem tej powierzchni, znajdują się Belgia, Francja, Hiszpania i Szwecja. W krajach tych w latach 2005–2014 powierzchnia ekologicznych użytków rolnych zwiększyła się o ponad 100%. Należy zauważyć, że znacznie silniejsza dynamika wzrostu powierzchni ekologicznych użytków rolnych (UR) jest charakterystyczna dla państw „nowej Unii”. W latach 2005–2014 w większości krajów UE-13 powierzchnia ta zwiększyła się o ponad 100% (przy czym liderami były Bułgaria i Chorwacja). Jest to najwyraźniej wpływ akcesji tych państw do Unii Europejskiej i związanego z tym objęcia produkcji ekologicznej unijnymi dotacjami oraz swobodnego dostępu produktów ekologicznych pochodzących z tych krajów do wspólnego rynku.

Należy zaznaczyć, że równolegle zwiększa się liczba ekologicznych producentów rolnych. W krajach UE-28 liczba ta w roku 2014 (257,5 tys.) była wyższa o 57% od stanu z roku 2005 (164 tys.). W analizowanym okresie skala wzrostu liczby ekologicznych producentów rolnych była zatem zbliżona do procentowej skali wzrostu powierzchni ekologicznych użytków rolnych w krajach UE-28. W ostatnich latach objętych analizą, czyli w okresie 2013–2014, liczba ekologicznych producentów rolnych w UE-28 zwiększyła się o 17,3%, przy czym szczególnie godny uwagi jest odnotowany w nowych państwach członkowskich UE (UE-13) wzrost wynoszący 36,7% (w krajach UE-15 liczba tych producentów zwiększyła się w tym okresie o 14,1%)²⁰.

Wartość sprzedaży detalicznej produktów ekologicznych na świecie w roku 2014 wyniosła 62,6 mld euro, w tym w UE-28 – 24 mld euro²¹, co oznaczało ponaddwukrotny wzrost w stosunku do roku 2005 (11,1 mld euro). Rynek UE był drugim pod względem wielkości sprzedaży tych produktów na świecie, po Stanach Zjednoczonych (27,1 mld euro). W UE największa skala sprzedaży produktów ekologicznych była charakterystyczna dla Niemiec (7,9 mld euro), Francji (4,8 mld euro) i Wielkiej Brytanii (2,3 mld euro).

Jednocześnie w roku 2014 wydatki *per capita* na żywność ekologiczną w UE-28 podwoiły się w stosunku do roku 2005. Przeciętny konsument z UE-

²⁰ *Organic in Europe, op. cit.*

²¹ Wartość przybliżona – dane dla niektórych państw członkowskich UE pochodzą z lat wcześniejszych.

28 wydał w 2014 r. na tę żywność 47,4 euro (w roku 2005 – 22,4 euro), przy czym największe wydatki cechowały mieszkańców Danii i Luksemburga. Należy jednak zauważyć, że skala nabywania produktów ekologicznych jest znacząco wyższa w krajach „starej Unii” (UE-15) niż w krajach UE-13, do których zalicza się Polska. W krajach UE-15 wartość sprzedaży detalicznej produktów ekologicznych oszacowano w 2014 r. na około 23 490 mln euro, a wydatki *per capita* – na 58 euro/rok. Natomiast w krajach UE-13 wartość tej sprzedaży wyniosła w przybliżeniu tylko 472,4 mln euro, a wydatki *per capita* – tylko 4 euro/rok (tabela 2). Trudno jednak dokładnie ocenić sytuację, zwłaszcza w krajach UE-13, ponieważ większość danych z tych krajów pochodzi z lat wcześniejszych niż 2014. W przypadku krajów UE-15 dane z czterech państw (tj. z Austrii, Grecji, Portugalii i Hiszpanii) pochodziły z lat wcześniejszych.

Największy udział w unijnym rynku produktów ekologicznych mają owoce i warzywa (w wielu państwach UE wartość sprzedaży tych produktów stanowi około 25% wartości sprzedaży produktów ekologicznych ogółem). Na drugim miejscu znajduje się mleko i produkty mleczne (do 20% sprzedaży ogółu produktów ekologicznych, głównie w krajach północnej Europy), a na trzecim mięso (wartość sprzedaży ekologicznego mięsa to około 10% wartości sprzedaży produktów ekologicznych ogółem w Belgii, Holandii, Finlandii i Francji). Wartość sprzedaży chleba i wyrobów piekarskich stanowi do 10% wartości sprzedaży ogółem produktów ekologicznych w Holandii, Francji, Szwecji, Niemczech i Finlandii.

Należy podkreślić, że w Polsce w ostatnich kilkunastu latach dokonał się istotny postęp w skali produkcji ekologicznej. W roku 2004 liczba rolniczych producentów ekologicznych wynosiła zaledwie 3,7 tys. Funkcjonowało także 55 przetwórni ekologicznych. Natomiast w roku 2014 w Polsce działało już blisko 7-krotnie więcej, bo 24,8 tys. rolniczych producentów ekologicznych oraz 484 przetwornie ekologiczne (czyli około 9 razy więcej niż w roku 2004). Najwięcej ekologicznych producentów rolnych było w województwach: warmińsko-mazurskim (4,2 tys.), podlaskim (3,4 tys.) i zachodniopomorskim (3,5 tys.), natomiast najmniej – w opolskim (75).

W 2014 r. powierzchnia użytków rolnych, na których prowadzono produkcję ekologiczną, wyniosła 657,9 tys. ha, czyli 4,5% całości użytków rolnych w Polsce (podczas gdy w roku 2004 powierzchnia ta wynosiła zaledwie 83,7 tys. ha). Największy udział w powierzchni ekologicznych upraw rolnych miały rośliny na paszę (35,8%). Na drugim miejscu znajdowały się łąki i pastwiska (31,5%). Uprawy zbóż stanowiły 16,9% ogółu powierzchni upraw ekologicznych. Na dalszych miejscach uplasowały się uprawy sadownicze i jagodowe (8,9%) oraz warzywa (4,1%). Stosunkowo niewielka była natomiast powierzchnia uprawy roślin strączkowych na suche nasiona

Tabela 2. Szacunkowa wartość sprzedaży detalicznej i konsumpcji produktów ekologicznych *per capita* w roku 2014 (świat, w tym UE-28)

Wyszczególnienie	Wartość sprzedaży detalicznej		Wartość konsumpcji żywności ekologicznej <i>per capita</i> (w euro)
	w mln euro	udział w wartości sprzedaży detalicznej żywności ogółem (w %)	
Świat,	62 631	–	8,7
w tym: UE-28:	23 963	–	47,4
UE-15	23 490	–	58,0
– Austria (2011)	1 064,7	6,5	127,0
– Belgia	435,0	1,8	38,8
– Dania	912,0	7,6	162,1
– Finlandia	225,0	1,7	41,3
– Francja	4 830,0	2,5	73,4
– Niemcy	7 910,0	4,4	96,6
– Grecja (2010)	60,0	b.d.	5,3
– Irlandia	105,5	0,7	22,8
– Włochy	2 145,2	2,2	35,3
– Luksemburg	90,0	3,4	163,7
– Holandia	965,0	3,0	57,0
– Portugalia (2011)	21,0	0,2	2,0
– Hiszpania (2013)	1 018,0	1,0	21,7
– Szwecja	1 402,1	6,0	145,4
– Wielka Brytania	2 307,3	b.d.	35,9
UE-13	472,4	–	4,0
– Bułgaria (2010)	7,0	b.d.	0,9
– Chorwacja	99,3	2,2	23,4
– Cypr (2006)	1,5	b.d.	1,9
– Czechy (2013)	77,0	0,7	7,3
– Estonia	b.d.	b.d.	b.d.
– Węgry (2009)	25,0	0,3	2,5
– Łotwa (2011)	4,0	0,2	2,0
– Litwa (2011)	6,0	0,2	2,0
– Malta	b.d.	b.d.	b.d.
– Polska (2011)	120,0	0,2	3,1
– Rumunia (2011)	80,0	0,7	3,7
– Słowacja (2010)	4,0	0,2	0,7
– Słowenia (2013)	48,6	1,8	26,6

Źródło: jak pod tabelą 1.

(1,1%), roślin przemysłowych (0,7%), ziemniaków (0,4%) oraz tzw. pozostałych upraw (0,6%)²².

Polskie rolnictwo ekologiczne jest objęte wsparciem finansowym wynikającym ze wspólnej polityki rolnej UE. W ramach polskiego „Programu rozwoju obszarów wiejskich 2014–2020” (PROW 2014–2020) wkład UE w działanie „M11 – Rolnictwo ekologiczne” wynosi 445,4 mln euro na okres 2014–2020²³, czyli około 7% łącznych wydatków z tego funduszu na rolnictwo ekologiczne w UE-28.

Działanie „M-11 Rolnictwo ekologiczne” jest podzielone na dwa poddziałania:

- „Płatności w okresie konwersji na rolnictwo ekologiczne” – płatności te wynoszą od 428 zł/ha (trwałe użytki zielone) do 1882 zł/ha (podstawowe uprawy sadownicze) i są przyznawane przez maksymalnie 3 lata,
- „Płatności na rzecz utrzymania ekologicznych praktyk w rolnictwie” – płatności te wynoszą od 428 zł/ha (trwałe użytki zielone) do 1501 zł/ha (podstawowe uprawy sadownicze).

Beneficjentami powyższych poddziałań są rolnicy oraz grupy rolników, którzy dobrowolnie podejmują się przejść na określone w rozporządzeniu Rady (WE) nr 834/2007 metody rolnictwa ekologicznego (beneficjenci „konwersji”), lub którzy dobrowolnie podejmują się przestrzegać tych metod (beneficjenci „utrzymania rolnictwa ekologicznego”). W przypadku obu poddziałań beneficjenci muszą ponadto spełniać definicję rolnika aktywnego zawodowo, a płatności są przyznawane w wysokości 100% stawki podstawowej za powierzchnię od 0,1 ha do 50 ha, 75% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 50 ha do 100 ha i 60% stawki podstawowej za powierzchnię powyżej 100 ha.

Pomimo wyraźnego rozwoju produkcji ekologicznej w naszym kraju, polski konsument przeznaczają na zakupy żywności ekologicznej stosunkowo niewiele, bo (szacunkowo, wg danych z 2011 r.) tylko 3,1 euro rocznie. Większość polskich produktów ekologicznych (około 80%²⁴) trafia na eksport. Polscy konsumenci są generalnie nastawieni pozytywnie do żywności ekologicznej, ale odsetek regularnych nabywców tej żywności jest niewielki (około 11%

²² *Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2013–2014, op. cit.*

²³ Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020 (PROW 2014–2020), skrócona wersja programu 2016 r., MRiRW, Warszawa, 27 kwietnia 2016 r., <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2014-2020> [dostęp: 30 sierpnia 2016 r.].

²⁴ E. Mamos, *Polska żywność ekologiczna podbija zagraniczne rynki. W promocji pomagają fundusze UE* (27 kwietnia 2015 r.), <http://www.polskieradio.pl> [dostęp: 20 lipca 2016 r.].

ogółu polskich konsumentów można uznać za nabywających żywność ekologiczną regularnie, tj. przynajmniej raz w tygodniu). Najważniejsze bariery zakupu tej żywności to przede wszystkim jej cena, niedostateczna dostępność tam, gdzie konsumenci „zwykle robią zakupy”, oraz brak dostępu do informacji o miejscach sprzedaży. Z badań ankietowych wynika, że polscy konsumenci są skłonni płacić „nieco wyższe” ceny za produkty ekologiczne (jednak zwykle nie wyższe niż 10–20%). Ceny produktów ekologicznych są natomiast niejednokrotnie dwu- i trzykrotnie wyższe od produktów „konwencjonalnych”. Jest to zjawisko typowe dla krajów o słabo ukształtowanym rynku żywności ekologicznej, i jest efektem małej skali produkcji i wysokich kosztów dystrybucji (w krajach o najlepiej rozwiniętych rynkach tego typu żywności różnice cen ulegają „spłaszczeniu” i w przypadku niektórych produktów wynoszą średnio kilkanaście procent). Ponadto czynnikiem, który wpływa negatywnie na zainteresowanie ofertą żywności ekologicznej, jest brak umiejętności odróżniania tej żywności od innych artykułów spożywczych²⁵.

Produkty regionalne i tradycyjne

Jednym z istotnych atutów unijnej produkcji rolnej jest jej ogromna różnorodność, bazująca na specyfice regionalnej i na wielowiekowych tradycjach wytwarzania żywności. Różnorodność ta jest coraz częściej doceniana przez konsumentów. Rośnie zatem popyt na produkty rolne lub artykuły spożywcze o określonych cechach, w szczególności związanych z ich pochodzeniem geograficznym lub metodą produkcji.

Konsument musi być jednak pewny, że nabywany przez niego wyrób ma sprawdzoną jakość. Oczekiwania te dotyczą również produktów wytwarzanych przy użyciu tradycyjnych metod lub w danym regionie. Przypisywane produktowi określenia „tradycyjny” lub „regionalny” nie mogą zatem być jedynie chwytem marketingowym. Z kolei producent musi mieć możliwość informowania nabywców o cechach swych produktów za pomocą odpowiedniego oznakowania, wykluczającego wprowadzenie konsumenta w błąd.

Wyróżnianie specjalnymi znakami potwierdzającymi wysoką jakość wyrobów rolno-spożywczych pochodzących z konkretnych regionów, jak też charakteryzujących się tradycyjną metodą produkcji stało się zatem jednym ze sposobów realizacji polityki jakości we wspólnocie²⁶.

²⁵ S. Żakowska-Biemans, *Zachowania polskich konsumentów na rynku żywności ekologicznej*, „Biuletyn Informacyjny ARR” 2015, nr 4.

²⁶ Produkty regionalne i tradycyjne, <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne> [dostęp: 18 lipca 2016 r.].

Podstawowe unijne i polskie regulacje prawne dotyczące produktów regionalnych i tradycyjnych

Podstawowym unijnym aktem prawnym, wspierającym producentów produktów regionalnych i tradycyjnych w informowaniu nabywców o cechach tych produktów jest rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych.

Główne cele powyższego rozporządzenia to:

- ochrona producentów wyrobów regionalnych i tradycyjnych przed nieuczciwą konkurencją,
- zapewnienie konsumentom dostępu do wiarygodnych informacji na temat tych produktów,
- przestrzeganie praw własności intelektualnej.

Ponadto szczegółowe zagadnienia związane z ochroną produktów regionalnych i produktów wytwarzanych tradycyjnymi metodami zostały uwzględnione w następujących regulacjach Unii Europejskiej²⁷:

- rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 664/2014 z 18 grudnia 2013 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w odniesieniu do ustanowienia symboli unijnych dotyczących chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych i gwarantowanych tradycyjnych specjalności oraz w odniesieniu do niektórych zasad dotyczących pochodzenia paszy i surowców, niektórych przepisów proceduralnych i niektórych dodatkowych przepisów przejściowych,
- rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 668/2014 z 13 czerwca 2014 r. ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych.

W rozporządzeniu nr 1151/2012 określone są trzy kategorie rejestracji i oznakowania produktów²⁸:

²⁷ Przepisy UE – Produkty regionalne i tradycyjne, <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Przepisy-UE-Produkty-regionalne-i-tradycyjne> [dostęp: 30 lipca 2016 r.].

²⁸ Poza tym na mocy art. 31 rozporządzenia nr 1151/2012 zostało ustanowione określenie jakościowe stosowane fakultatywnie – „produkt górski”. Przepis ten ustanawia warunki używania tego określenia jakościowego. Szczegółowe zasady stosowania określenia „produkt górski” oraz odstępstwa od nich w należycie uzasadnionych przypadkach i w celu uwzględnienia naturalnych ograniczeń dotyczących produkcji rolnej na obszarach

- chroniona nazwa pochodzenia (ChNP),
- chronione oznaczenie geograficzne (ChOG),
- gwarantowana tradycyjna specjalność (GTS).

System chronionych nazw pochodzenia i chronionych oznaczeń geograficznych ma wspierać producentów wyrobów związanych z danym obszarem geograficznym.

„Nazwa pochodzenia” to nazwa, którą określa się produkt:

- pochodzący z określonego miejsca, regionu lub (w wyjątkowych przypadkach) – z kraju,
- którego jakość lub cechy charakterystyczne są w istotnej lub wyłącznej mierze zasługą szczególnego środowiska geograficznego, na które składają się czynniki naturalne i ludzkie, oraz
- którego wszystkie etapy produkcji (w tym pozyskiwanie surowca) odbywają się na określonym obszarze geograficznym.

„Oznaczenie geograficzne” to nazwa, którą określa się produkt:

- pochodzący z określonego miejsca, regionu lub kraju,
- którego określona jakość, renoma lub inna cecha charakterystyczna w głównej mierze wynika z tego pochodzenia geograficznego, oraz
- którego przynajmniej jeden etap produkcji odbywa się na określonym obszarze geograficznym.

W przypadku „tradycyjnej specjalności” nacisk kładziony jest na sposób przygotowania produktu, natomiast mniej istotne jest pochodzenie geograficzne surowców. System gwarantowanych tradycyjnych specjalności ustanowiono bowiem w celu chronienia tradycyjnych metod produkcji artykułów spożywczych i przepisów kulinarnych. A zatem nazwa produktu kwalifikuje się do zarejestrowania jako GTS, jeśli opisuje ona produkt lub środek spożywczy, który:

- otrzymano z zastosowaniem sposobu produkcji, przetwarzania lub składu odpowiadającego tradycyjnej praktyce w odniesieniu do tego produktu lub środka spożywczego, bądź
- został wytworzony z surowców lub składników, które są tradycyjnie stosowane.

górskich określone zostały przez rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 665/2014 z 11 marca 2014 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w odniesieniu do warunków używania stosowanego fakultatywnie określenia jakościowego „produkt górski”. Ponadto w art. 32 rozporządzenia nr 1151/2012 wskazano możliwości stosowania określenia fakultatywnego „produkt rolnictwa wyciarskiego”.

Zgodnie z przepisami rozporządzenia nr 1151/2012 produkty regionalne i tradycyjne są rejestrowane w rejestrze prowadzonym przez Komisję Europejską. Zarejestrowane produkty są znakowane specjalnymi symbolami zamieszczonymi w załączniku do rozporządzenia delegowanego nr 664/2014. Symbole te służą popularyzacji i reklamowaniu tych wyrobów.

Rysunek 2. Unijne oznakowania produktów regionalnych i tradycyjnych

Rozporządzenie nr 1151/2012 obejmuje produkty rolne przeznaczone do spożycia przez ludzi wymienione w załączniku I do Traktatu o funkcjonowaniu UE (TFUE) oraz inne produkty rolne i środki spożywcze wymienione w załączniku I do tego rozporządzenia. Rozporządzenia nie stosuje się natomiast do napojów spirytusowych, win aromatyzowanych i produktów winiarskich, z wyjątkiem octów winnych.

Oznakowania Chroniona Nazwa Pochodzenia, Chronione Oznaczenie Geograficzne i Gwarantowana Tradycyjna Specjalność mogą zatem być stosowane w odniesieniu do następujących produktów²⁹:

- mięso świeże (i podroby),
- produkty wytworzone na bazie mięsa (podgotowanego, solonego, wędzonego itd.),
- sery,
- inne produkty pochodzenia zwierzęcego (jaja, miód, różne produkty mleczne z wyjątkiem masła itp.),
- oleje i tłuszcze (masło, margaryna, oleje itp.),
- owoce, warzywa i zboża, świeże lub przetworzone,
- świeże ryby, małże i skorupiaki oraz produkty wytwarzane z nich,
- inne produkty wymienione w załączniku I do TFUE (przyprawy itd.)

²⁹ Produkty rolne przeznaczone do spożycia przez ludzi wymienione w załączniku I do TFUE (lista produktów zamieszczona w pkt 1 załącznika XI do rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) nr 668/2014).

Ponadto wg załącznika I do rozporządzenia 1151/2012³⁰:

- oznakowania Chroniona Nazwa Pochodzenia lub Chronione Oznaczenie Geograficzne mogą być przyznane następującym produktom: piwo, czekolada i produkty pochodne, chleb, ciasta, ciastka, wyroby cukiernicze, herbatniki i inne wyroby piekarnicze, napoje z ekstraktów roślinnych, makarony, sól, naturalne gumy i żywice, pasta musztardowa, siano, olejki eteryczne, korek, koszenila (barwnik uzyskiwany z owada *Dactylopius coccus*³¹), kwiaty i rośliny ozdobne, wiklina, bawełna, wełna, len międlony, skóra, futro, pierze,
- oznakowanie Gwarantowana Tradycyjna Specjalność może być stosowane w przypadku: gotowych dań, piwa, czekolady i produktów pochodnych, chleba, ciast, ciastek, wyrobów cukierniczych, herbatników i innych wyrobów piekarniczych, napojów z ekstraktów roślinnych, makaronów, soli.

Zgodnie z przepisami rozporządzenia nr 1151/2012 wnioski o rejestrację oznaczeń ChNP, ChOG i GTS mogą składać wyłącznie grupy „pracujące z produktami”, których nazwa ma być zarejestrowana. „Grupa” oznacza dowolne stowarzyszenie, niezależnie od jego formy prawnej, skupiające głównie producentów lub przetwórców, których działalność jest związana z tym samym produktem. Wymóg złożenia wniosku przez grupę wynika z założenia, że w procesie powstawania danego produktu najczęściej potrzebna jest współpraca kilku osób (np. rolników dostarczających surowiec i przetwórców, lub pszczelarzy – właścicieli i hodowców pszczół i rolników udostępniających swoje łąki jako pożytek). Ponadto grupa tworzy pewien system samokontroli, dotyczący przestrzegania na wszystkich etapach produkcji wymogów bezpieczeństwa żywności (weterynaryjnych oraz higieniczno-sanitarnych). Uzyskanie dobrej jakości produktu, skuteczna promocja i dystrybucja wydają się zatem łatwiejsze do osiągnięcia przez grupę³². Niemniej pojedyncza osoba fizyczna lub prawna może być traktowana jako grupa, o ile dana osoba jest jedynym producentem, który chce złożyć wniosek o rejestrację oraz (w odniesieniu do ChNP i ChOG) zdefiniowany obszar geograficzny ma cechy znacznie różniące się od cech

³⁰ Lista tych produktów zamieszczona jest również w pkt 2 załącznika XI do rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) nr 668/2014.

³¹ Koszenila, karmin, kwas karminowy, <http://www.food-info.net/pl/index.htm> [dostęp: 26 lipca 2016 r.].

³² B. Gulbicka, *Żywność tradycyjna i regionalna w Polsce*, seria „Program Wieloletni 2011–2014” nr 116, IERiGZ-PIB, Warszawa 2014.

obszarów sąsiadujących lub cechy danego produktu różnią się od cech produktów produkowanych na sąsiednich obszarach.

We wniosku o rejestrację należy zamieścić dokładną specyfikację produktu (zawierającą m.in. nazwę oraz opis produktu i metod jego pozyskiwania, a w przypadku ChNP i ChOG – także definicję obszaru geograficznego, z którego pochodzi produkt, oraz informacje o związkach między cechami produktu a środowiskiem geograficznym lub pochodzeniem geograficznym). Wnioski o rejestrację pochodzące z państwa członkowskiego UE są kierowane do organów stosownego państwa. Państwo członkowskie bada wnioski, a po uznaniu, że wymogi rozporządzenia 1151/2012 zostały spełnione, może przekazać dokumentację wniosku Komisji (jeżeli wniosek o rejestrację pochodzi z państwa trzeciego, to składany jest w Komisji – bezpośrednio lub za pośrednictwem organów państwa trzeciego). Komisja bada wszystkie otrzymane wnioski (nie dłużej niż 6 miesięcy). Akty rejestracyjne oraz decyzje o odrzuceniu są publikowane w Dzienniku Urzędowym Komisji Europejskiej³³.

Zgodnie z rozporządzeniem nr 1151/2012 zarejestrowane Chronione Nazwy Pochodzenia, Chronione Oznaczenia Geograficzne i Gwarantowane Tradycyjne Specjalności są chronione przed: wszelkim wykorzystywaniem w celach komercyjnych nazwy zarejestrowanej w stosunku do produktów nieobjętych rejestracją, wszelkiego rodzaju niewłaściwym stosowaniem, imitacją lub przywołaniem, innymi fałszywymi lub mylącymi wskazaniem odnoszącymi się do pochodzenia lub podstawowych cech produktu oraz wszelkimi innymi praktykami, które mogłyby wprowadzić konsumenta w błąd.

W Polsce podstawowym aktem prawnym dotyczącym produktów regionalnych i tradycyjnych jest ustawa z 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych (Dz.U. 2005, nr 10, poz. 68, ze zm.). Zgodnie z tą ustawą:

- minister właściwy do spraw rynków rolnych jest odpowiedzialny za przyjmowanie, ocenę i przekazywanie do Komisji Europejskiej dokumentacji dotyczącej wniosków o rejestrację nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych i gwarantowanych tradycyjnych specjalno-

³³ Jeżeli po rozpatrzeniu wniosku Komisja uzna, że spełnia on wymogi określone w rozporządzeniu nr 1151/2012, to publikuje w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej informację o specyfikacji produktu. W terminie do trzech miesięcy od publikacji może jeszcze zostać złożone w Komisji zawiadomienie o sprzeciwie, co oznacza konieczność dodatkowego zbadania danego wniosku. Jeżeli brak jest takiego zawiadomienia, Komisja przyjmuje akty wykonawcze rejestrujące daną nazwę.

ści. Organem opiniodawczo-doradczym ministra jest Rada do Spraw Tradycyjnych i Regionalnych Nazw Produktów Rolnych i Środków Spożywczych (utworzona na mocy art. 5 ustawy). Minister ten upoważnia również jednostki certyfikujące do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów potwierdzających zgodność procesu produkcji produktów posiadających Chronioną Nazwę Pochodzenia, Chronione Oznaczenie Geograficzne lub będących Gwarantowanymi Tradycyjnymi Specjalnościami ze specyfikacją,

- upoważnione jednostki certyfikujące odpowiadają za przeprowadzanie kontroli, wydają i cofają certyfikaty zgodności produktom (każdy producent posługujący się na rynku zarejestrowaną nazwą i unijnym symbolem poddaje się dodatkowej kontroli potwierdzającej zgodność procesu produkcji z zarejestrowaną specyfikacją³⁴),
- Główny Inspektor Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych sprawuje nadzór nad upoważnionymi przez ministra jednostkami certyfikującymi,
- wojewódzki inspektor jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych przeprowadza (zgodnie z zasadami oceny jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych) kontrole zgodności procesu produkcji produktów ChNP, ChOG i GTS ze specyfikacją,
- Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych sprawuje (zgodnie z przepisami o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych) nadzór nad produkcją produktów ChNP, ChOG i GTS.

Nazwy produktów rolnych i środków spożywczych po przesłaniu wniosku o rejestrację do Komisji Europejskiej jako ChNP lub ChOG podlegają tzw. tymczasowej ochronie krajowej. Listę tak chronionych produktów prowadzi minister właściwy do spraw rynków rolnych. Prowadzenie tymczasowej ochrony krajowej jest zgodne z art. 9 rozporządzenia nr 1151/2012. Jest to rozwiązanie bardzo korzystne dla producentów tych wyrobów, ponieważ jeszcze przed uzyskaniem z Komisji Europejskiej formalnej decyzji o rejestracji nazwa danego produktu nie może być używana w obrocie na terenie RP w odniesieniu do produktów, które nie spełniają warunków będących podstawą do wpisu nazwy na listę. Tymczasowa ochrona na szczeblu krajowym ustaje z dniem, w którym została podjęta decyzja w sprawie rejestracji ChNP lub ChOG na mocy rozporządzenia nr 1151/2012 albo gdy wniosek zostaje wycofany.

³⁴ M. Głodek, *Polityka jakości żywności w Unii Europejskiej*, „Biuletyn Informacyjny ARR” 2015, nr 5, s. 2–5.

Liczba zarejestrowanych w UE produktów regionalnych i tradycyjnych

Liczba zarejestrowanych i pochodzących z UE-28 produktów regionalnych i tradycyjnych wzrasta. Według stanu na 8 października 2014 r. wyniosła 1230³⁵, a obecnie (wg stanu na 28 czerwca 2016 r.) wynosi 1335 (wzrost o 8,5%).

Najwięcej zarejestrowanych przez Komisję Europejską produktów regionalnych i tradycyjnych pochodzi z krajów południowej Europy (Włochy, Hiszpania, Portugalia, Grecja) oraz z Francji (tabela 3). Produkty pochodzące z tych państw (łącznie 948) stanowią ogółem 71% wszystkich zarejestrowanych produktów regionalnych i tradycyjnych pochodzących z UE-28. Pierwsze miejsce w UE-28 pod względem liczby zarejestrowanych produktów ogółem zajmują Włochy (284 produkty), a drugie – Francja (233 produkty).

Należy zauważyć, że jeśli chodzi o liczbę produktów regionalnych i tradycyjnych zarejestrowanych ogółem w systemie unijnym, Polska znalazła się na dość wysokiej, ósmej pozycji (37 produktów), co świadczy o dużym potencjale polskiej produkcji regionalnej i tradycyjnej. Warto także podkreślić, że Polska zarejestrowała najwięcej takich produktów spośród wszystkich państw „nowej Unii”.

W tabeli 3 uwzględniono tylko produkty pochodzące z państw UE-28, warto jednak dodać, że do dnia 10 stycznia 2016 r. z krajów spoza UE zarejestrowano 19 produktów, opublikowano wnioski dla 2 produktów, i złożono wnioski dla kolejnych 10 produktów³⁶.

Jako Chronioną Nazwę Pochodzenia w UE zarejestrowano 8 polskich produktów³⁷. Są to: oscypek, bryndza podhalańska, redykołka, wiśnia nad-

³⁵ B. Gulbicka, *Żywność tradycyjna i regionalna*, op. cit.

³⁶ E. Biller, M. Obiedziński, B. Waszkiewicz-Robak, *Produkty chronione z krajów trzecich, zarejestrowane w UE*, „Przemysł Spożywczy” 2016, nr 6, s. 31–34.

³⁷ Ponadto w bazie DOOR figuruje jako ChNP zarejestrowany przez Litwę miód z Sejneńszczyzny/Łódzieszczyzny. Miód ten jest zbierany po stronie polskiej (w 4 gminach powiatu sejneńskiego oraz w 5 gminach powiatu suwalskiego) oraz po stronie litewskiej w 12 gminach regionu Łódzkiej (wg wniosku o rejestrację Miodu z Sejneńszczyzny/Łódzieszczyzny/Seinų/Lazdijų krašto medus, <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Produkty-zarejestrowane-jako-Chronione-Nazwy-Pochodzenia-Chronione-Oznaczenia-Geograficzne-oraz-Gwarantowane-Tradycyjne-Specjalnosci> [dostęp: 2 sierpnia 2016 r.]. Według unijnej bazy danych o produktach regionalnych i tradycyjnych DOOR nadzór nad wytwarzaniem tego produktu sprawuje litewski organ kontrolny (<http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/registeredName.html?denominationId=3401>).

Tabela 3. Zarejestrowane w UE produkty regionalne i tradycyjne (stan na 28 czerwca 2016 r.)

Państwo	Liczba produktów			Ogółem
	Chroniona nazwa pochodzenia ChNP	Chronione oznaczenie geograficzne ChOG	Gwarantowana tradycyjna specjalność GTS	
Włochy	165	117	2	284
Francja	98	134	1	233
Hiszpania	101	88	4	193
Portugalia	64	70	1	135
Grecja	75	28	0	103
Niemcy	12	75	0	87
Wielka Brytania	24	33	3	60
Polska	8	20	9	37
Czechy	6	23	4	33
Słowenia	8	11	3	22
Belgia	3	10	5	18
Słowacja	1	10	7	18
Austria	9	6	1	16
Holandia	6	5	3	14
Węgry	6	7	1	14
Chorwacja	4	7	0	11
Finlandia	5	2	3	10
Litwa	1	4	2	7
Szwecja	2	3	2	7
Bułgaria	0	2	4	6
Dania	0	6	0	6
Łotwa	1	1	3	5
Irlandia	1	4	0	5
Luksemburg	2	2	0	4
Cypr	0	4	0	4
Rumunia	1	2	0	3
Estonia	0	0	0	0
Malta	0	0	0	0
Razem	603	674	58	1335

Źródło: unijna baza produktów regionalnych i tradycyjnych „Door”, <http://www.ec.europa.eu/agriculture/quality/door> [dostęp: 28 czerwca 2016 r.].

wiślanka, podkarpacki miód spadziowy, karp zatorski, fasola Piękny Jaś z Doliny Dunajca i fasola Wrzawska.

Ponadto 20 polskich produktów zarejestrowano w UE jako Chronione Oznaczenie Geograficzne: miód wrzosowy z Borów Dolnośląskich, rogal świętomarciński, wielkopolski ser smażony, andruty kaliskie, truskawka kaszubska (lub kaszëbskô malëna), fasola korczyńska, miód kurpiowski, suska sechłońska, kiełbasa lisecka, obwarzanek krakowski, śliwka szydłowska, jabłka łąckie, chleb prądnicki, miód drahimski, kołocz śląski (lub kołacz śląski), jabłka grójeckie, ser koryciński swojski, jagnięcina podhalańska, cebularz lubelski oraz krupnioki śląskie.

Polskie produkty zarejestrowane w UE jako Gwarantowana Tradycyjna Specjalność to: staropolskie miody pitne (półtorak, dwójniak, trójniak i czwórniak), olej rydzowy, piekaczewnik, kabanosy, kiełbasa jałowcowa i kiełbasa miśliwska³⁸.

Polska, mimo dość wysokiej pozycji na omawianej liście, pod względem liczby zarejestrowanych produktów ma jednak dość niewielką przewagę nad innymi, dużo od niej mniejszymi krajami „nowej UE” (Czechy, Słowenia). Do najczęściej wskazywanych barier w rozwoju rynku tych produktów w naszym kraju należą:

- negatywne postrzeganie „grupy” przez producentów; zgodnie z przepisami unijnymi wnioski o rejestrację oznaczeń regionalnych i tradycyjnych mogą składać wyłącznie grupy „pracujące” z produktami ubiegającymi się o taką rejestrację. Jednakże w Polsce „grupa” (zwłaszcza w przypadku produktu tradycyjnego czy znanego pochodzenia, wytwarzanego na niewielką skalę, przez pojedynczych producentów) jest często postrzegana jako „zło konieczne i wymysł ustawodawców”; takie podejście utrudnia zatem zorganizowanie grupy i w rezultacie uniemożliwia zarejestrowanie produktu,
- fałszowanie produktów (np. ser oferowany jako „oscypek”, ale – wyrabiany wyłącznie z krowiego mleka); produkty regionalne i tradycyjne często są „ofiarami własnego sukcesu”. Im produkt jest bardziej znany, tym więcej prób jego podrabiania. Produkty podrobione są przyczyną ekonomicznych strat dla producentów autentycznych wyrobów. Poza tym taki sfałszowany produkt, cechujący się dużo gorszą jakością, może wpłynąć na generalny spadek zaufania konsumentów do produktu oryginalnego,

³⁸ DOOR, <http://www/ec.europa.eu/agriculture/quality/door> [dostęp: 20 sierpnia 2016 r.].

- ograniczenia administracyjno-prawne i popytowo-podażowe; z badań ankietowych producentów wyrobów regionalnych i tradycyjnych wynika, że w rozwoju rynku tych wyrobów w Polsce występują bariery administracyjno-prawne (np. nadmierna biurokracja, zbyt wysokie wymogi prawne stawiane wytwórcom produktów regionalnych, niechęć urzędników do udzielania pomocy, zbyt częste kontrole urzędowe), ograniczenia popytowe (np. zbyt mała świadomość konsumentów o walorach produktów regionalnych i tradycyjnych oraz niskie dochody konsumentów ograniczające możliwość dokonywania przez nich zakupów tych wyrobów) oraz ograniczenia podażowe (wysokie koszty produkcji, i jednocześnie zbyt niska cena sprzedaży nierekompensująca tych kosztów, brak współpracy między producentami i brak wspólnej promocji produktów)³⁹.

Unijne wsparcie finansowe produktów regionalnych i tradycyjnych

Zgodnie z przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013⁴⁰ kwota wsparcia unijnego w ramach takich systemów jakości, jak ChNP, ChOG i GTS, wynosi maksymalnie 3 tys. euro na gospodarstwo rocznie. Wsparcie to obejmuje przystąpienie rolników i grup rolników do tych systemów jakości i jest udzielane jako „roczna płatność motywująca” przez maksymalnie pięć lat.

W polskim „Programie rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020”⁴¹ w ramach działania M03 („Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych”) wyróżniono dwa poddziałania:

- „Wsparcie dla nowych uczestników systemów jakości”; beneficjentem tej pomocy jest rolnik aktywny zawodowo. Pomoc ma formę refundacji kosztów kwalifikowalnych (w okresie 3 lat od przystąpienia do systemu jakości), a maksymalne wsparcie wynosi do 2 tys. euro na gospodarstwo rocznie, przy czym koszty kwalifikowalne obejmują koszty poniesione przy przystępowaniu do systemu jakości i roczną składkę za udział w tym systemie. W celu uniknięcia podwójnego finansowania pomoc przyznawana jest pod warunkiem, że rolnik nie uzyskuje wsparcia na dofinansowanie kosztów transakcyjnych ze środków działania „Rolnictwo ekologiczne”.

³⁹ B. Gulbicka, *Żywność tradycyjna i regionalna w Polsce*, *op. cit.*

⁴⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

⁴¹ Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020 (PROW 2014–2020), *op. cit.*

- „Wsparcie na przeprowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych (realizowanych przez grupy producentów na rynku wewnętrznym)”; beneficjentem tej pomocy jest podmiot utworzony przez co najmniej dwóch producentów wytwarzających produkty rolne lub środki spożywcze w ramach systemów jakości⁴², określane jako „ze-spół promocyjny”. Pomoc ma formę refundacji 70% kosztów kwalifikowalnych, czyli kosztów poniesionych na działania promocyjne.

Skala sprzedaży i eksportu unijnych produktów regionalnych i tradycyjnych

Europejskie produkty zarejestrowane jako ChNP, ChOG lub GTS mają coraz większe znaczenie gospodarcze. Ich liczba stopniowo wzrasta, a łączną wartość sprzedaży produktów zarejestrowanych w systemie jakości żywności szacuje się w UE na co najmniej 15 mld euro. Kwota ta odpowiada około 2,5% wydatków na żywność ogółem w UE. Wartość eksportu unijnych produktów z oznaczeniami geograficznymi w 2010 r. szacowano na blisko 11,5 mld euro, co odpowiadało 15% ogółu wartości eksportu żywności z UE. Unijni konsumenci są skłonni płacić więcej za produkty o znanym pochodzeniu i potwierdzonej wysokiej jakości (produkty zarejestrowane w unijnym systemie zwykle mają wyższą cenę niż produkty tej samej kategorii, ale bez oznakowania geograficznego; różnica waha się między 5% a 300%)⁴³.

Z badań ankietowych wynika, że również polscy konsumenci mają w większości pozytywny stosunek do żywności tradycyjnej i regionalnej oraz stosunkowo często deklarują nabywanie i spożywanie takich produktów. Najważniejszymi czynnikami decydującymi o wyborze takiej żywności są jej walory sensoryczne, a barierami w zakupie – brak podaży i wysokie ceny. Jednakże wiedza polskich konsumentów o systemie unijnej certyfikacji i symbolach ChNP, ChOG i GTS jest ciągle niewystarczająca. Relatywnie niewielka jest także znajomość tych oznakowań wśród konsumentów z pozostałych krajów UE. Z ogólnoeuropejskiego badania konsumentów zrealizowanego w 2012 r. wynika, że tylko 14–15% badanych osób (średnia dla UE-27) wykazało się znajomością trzech omawianych symboli unijnych certyfikatów (wg tego badania w Polsce 6% ankietowanych osób wykazało się znajomością znaku ChNP, 11% – znajomością znaku ChOG, a 15% – znaku GTS)⁴⁴.

⁴² Istnieje tu również możliwość uzyskania wsparcia na promocję produktów rolnictwa ekologicznego

⁴³ M. Głodek, *Polityka jakości żywności w Unii Europejskiej*, op. cit., s. 2–5.

⁴⁴ K. Rejzman, E. Halicka, H. Nagalska, *Szanse polskiego rynku żywności tradycyjnej i regionalnej a zachowania konsumentów*, „Więś i Rolnictwo” 2015, nr 3 (168), s. 117–132.

Podsumowanie

W UE obserwowany jest wzrost znaczenia produkcji wysokojakościowej żywności. Wydaje się, że jest to trend trwały, unijni konsumenci coraz częściej bowiem sięgają po produkty wytworzone bez stosowania chemicznych środków plonotwórczych, a także – po wyroby produkowane zgodnie z wielowiekową tradycją. Należy podkreślić, że takie produkty muszą spełniać podstawowe unijne wymogi sanitarno-higieniczne i weterynaryjne. W procesie wytwarzania żywności ekologicznej, regionalnej lub tradycyjnej należy zatem respektować przepisy UE w zakresie bezpieczeństwa żywności.

W ramach wspólnej polityki rolnej narzędziem służącym wytwarzaniu takich produktów jest finansowe dotowanie rolnictwa ekologicznego oraz produkcji regionalnej i tradycyjnej. Dotacje dotyczące prowadzenia i propagowania tego rodzaju działalności są udzielane ze środków na rozwój obszarów wiejskich (czyli z tzw. II filara wspólnej polityki rolnej). Poza tym certyfikowane ekologiczne gospodarstwo rolne może w nowym systemie płatności bezpośrednich (środki z tzw. I filara wspólnej polityki rolnej) uzyskać płatność z tytułu prowadzenia produkcji rolnej sprzyjającej ochronie środowiska naturalnego (płatności za tzw. zazielenienie)⁴⁵.

Wsparciu powyższych systemów produkcji służy również stosowanie odpowiednich oznakowań dla wyrobów spełniających unijne wymogi. Oznakowanie sprzyja promocji takich produktów, ułatwia walkę z wprowadzającą w błąd reklamą i w rezultacie – zwiększa zaufanie konsumentów i popyt na taką żywność.

Zarówno rolnictwo ekologiczne, jak i wytwarzanie produktów regionalnych i tradycyjnych wywierają pozytywny wpływ na rozwój obszarów wiejskich, w tym umożliwiają tworzenie nowych miejsc pracy na tych terenach. Produkcja wyrobów tradycyjnych i regionalnych służy również zachowaniu bogatego kulinarnego dziedzictwa kulturowego wsi. Bardzo ważne jest zatem popularyzowanie wśród rolników wiedzy o korzyściach płynących z produkcji ekologicznej, regionalnej i tradycyjnej.

---

⁴⁵ Według informacji uzyskanej w Departamencie Płatności Bezpośrednich MRiRW (12 sierpnia 2016 r.) posiadanie przez gospodarstwo rolne certyfikatu gospodarstwa ekologicznego stanowi spełnienie warunków koniecznych do ubiegania się o płatność za zazielenienie (oczywiście nie tylko gospodarstwa ekologiczne mogą uzyskiwać taką płatność – inne gospodarstwa mogą również ją otrzymać po spełnieniu szczegółowych wymogów, dotyczących np. powierzchni gospodarstwa, dywersyfikacji upraw, utrzymania trwałych użytków zielonych).

Istnieje jednak stałe niebezpieczeństwo fałszowania takich produktów, oznaczające nieuczciwą konkurencję dla producentów i wprowadzanie konsumenta w błąd. W związku z tym konieczne jest sprawne egzekwowanie przepisów, przewidujących sankcje karne w przypadku takich fałszerstw oraz ciągła edukacja konsumentów (w tym dzieci i młodzieży). Edukacja taka nie powinna ograniczać się tylko do propagowania zalet tej żywności. Należy również informować konsumentów o zasadach i prawidłowym oznakowaniu produktów spełniających unijne wymogi rolnictwa ekologicznego oraz produktów regionalnych i tradycyjnych.

Wspólna polityka rolna ewoluje w kierunku rozwijania „rolnictwa zrównoważonego”, harmonijnie łączącego wytwarzanie żywności z ochroną ekosystemów. W model ten doskonale wpisuje się produkcja regionalna i tradycyjna, jak również – rolnictwo ekologiczne, które zdaniem producentów żywności ekologicznej nie powinno być traktowane jako „produkt niszowy”⁴⁶, a zacząć być uznawane za istotny element nowej unijnej gospodarki rolnej.

Bibliografia

- Baranski M. i in., *Higher antioxidant and lower cadmium concentrations and lower incidence of pesticide residues in organically grown crops: a systematic literature review and meta-analysis*, „British Journal of Nutrition” 2014, nr 112.
- Billier E., Obiedziński M., Waszkiewicz-Robak B., *Produkty chronione z krajów trzecich, zarejestrowane w UE*, „Przemysł Spożywczy” 2016, nr 6.
- Głodek M., *Polityka jakości żywności w Unii Europejskiej*, „Biuletyn Informacyjny ARR” 2015, nr 5.
- Gulbicka B., *Żywność tradycyjna i regionalna w Polsce*, seria „Program Wieloletni 2011–2014” nr 116, IERiGZ-PIB, Warszawa 2014.
- Kontrola produkcji/certyfikacja produktów*, <http://www.agrobiotest.pl>.
- Mamos E., *Polska żywność ekologiczna podbija zagraniczne rynki. W promocji pomagają fundusze UE*, 27 kwietnia 2015 r., <http://www.polskieradio.pl>.
- Informacja Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, „Aktualna sytuacja w sektorze polskiego pszczelarstwa”, Warszawa, lipiec 2016 r.
- Naukowcy z SGGW opublikowali w British Journal of Nutrition nowe badania nad ekologicznym mięsem i mlekiem* (16 lutego 2016 r.), <http://www.ppr.pl/rolni->

---

⁴⁶ „What does Organic 3.0 and IFOAM EU Vision 2030 mean for Europe?” oraz „Challenges and opportunities developing organic farming under a new organic regulation” (dyskusje panelowe), Dziesiąty Kongres Rolnictwa Ekologicznego, Holandia, 4–6 kwietnia 2016 r.

- ctwo/naukowcy-z-sggw-opublikowali-w-british-journal-of-nutrition-nowe-badania-nad-ekologicznym-miesem-i-mlekiem.
- New study finds significant differences between organic and non-organic crops*, <http://research.ncl.ac.uk/nefg/QOF/crops/page.php?page=1>.
- Organic in Europe. Prospects and developments 2016*, IFOAM EU-Group, 2016.
- Produkty regionalne i tradycyjne*, <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne>.
- Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020 (PROW 2014–2020), skrócona wersja programu, MRiRW, Warszawa, 27 kwietnia 2016 r., <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2014-2020>.
- Rejman K., Halicka E., Nagalska H., *Szanse polskiego rynku żywności tradycyjnej i regionalnej a zachowania konsumentów*, „Wieś i Rolnictwo” 2015, nr 3 (168).
- Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2013–2014*, Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa 2015.
- Rolnictwo ekologiczne*, <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Rolnictwo-ekologiczne>.
- Średnicka-Tober D. i in., *Higher PUFA and omega-3 PUFA, CLA, a-tocopherol and iron, but lower iodine and selenium concentrations in organic bovine milk: A systematic literature review and meta- and redundancy analysis*”, „British Journal of Nutrition” 2016, nr 115.
- Średnicka-Tober D. i in., *Composition differences between organic and conventional meat; a systematic literature review and meta-analysis*, „British Journal of Nutrition” 2016, nr 115.
- Żakowska-Biemans S., *Zachowania polskich konsumentów na rynku żywności ekologicznej*, „Biuletyn Informacyjny ARR” 2015, nr 4.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91, Dz.Urz. UE L 189 z 20 lipca 2007 r., s. 1, ze zm.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 889/2008 z 5 września 2008 r. ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych w odniesieniu do produkcji ekologicznej, znakowania i kontroli, Dz.Urz. UE L 250 z 18 września 2008 r., s. 1, ze zm.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, Dz.Urz. UE L 343 z 14 grudnia 2012 r., s. 1.
- Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 664/2014 z 18 grudnia 2013 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012

w odniesieniu do ustanowienia symboli unijnych dotyczących chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych i gwarantowanych tradycyjnych specjalności oraz w odniesieniu do niektórych zasad dotyczących pochodzenia paszy i surowców, niektórych przepisów proceduralnych i niektórych dodatkowych przepisów przejściowych, Dz.Urz. UE L 179 z 19 czerwca 2014 r., s. 17.

Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 668/2014 z 13 czerwca 2014 r. ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, Dz.U. UE L 179 z 19 czerwca 2014 r., s. 36, ze zm.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolnych na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1609/2005, Dz.Urz. UE L 347 z 20 grudnia 2013 r., s. 487, ze zm.

Ustawa z 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym, Dz.U. 2015, poz. 497.

Ustawa z 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych, Dz.U. 2005, nr 10, poz. 68, ze zm.

Wniosek o rejestrację Miodu z Sejneńszczyzny/Łódzieszczyzny / Seinų/Lazdijų krašto medus, <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Produkty-zarejestrowane-jako-Chronione-Nazwy-Pochodzenia-Chronione-Oznaczenia-Geograficzne-oraz-Gwarantowane-Tradycyjne-Specjalnosci>.

„Door” (unijna baza produktów regionalnych i tradycyjnych), <http://www/ec.europa.eu/agriculture/qaity/door>.

<Http://www.food-info.net/pl/index.htm>.